

УДК 339.1:338.121

Бугріменко Р.М.,

к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства,
Харківський державний університет харчування і торгівлі, м. Харків

ПРОБЛЕМИ ІНФРАСТРУКТУРНОГО РОЗВИТКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

В статті розглянуто проблеми і перспективи інфраструктурного розвитку роздрібною торгівлі у їх взаємозв'язку з проблемами та перспективами функціонування споживчого ринку. Проведений аналіз ключових параметрів розвитку роздрібною сегмента в Україні і в світі, на засаді порівняння внутрішніх та зовнішніх чинників впливу, ролі інфраструктурного забезпечення в сучасних реаліях. На основі проведеного аналізу було сформульовано основні проблеми розвитку базової інфраструктури та інфраструктурних послуг в сфері роздрібною торгівлі в регіоні.

Ключові слова: інфраструктурний розвиток, роздрібною торгівля, споживчий ринок, базова інфраструктура, інфраструктурні послуги.

ПРОБЛЕМЫ ИНФРАСТРУКТУРНОГО РАЗВИТИЯ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

Бугріменко Р.М.

В статье рассмотрены проблемы и перспективы инфраструктурного развития розничной торговли в их взаимосвязи с проблемами и перспективами функционирования потребительского рынка. Проведен анализ ключевых параметров развития розничного сегмента в Украине и в мире, на принципе сравнения внутренних и внешних факторов влияния, роли инфраструктурного обеспечения в современных реалиях. На основе проведенного анализа были сформулированы основные проблемы развития базовой инфраструктуры и инфраструктурных услуг в сфере розничной торговли в регионе.

Ключевые слова: инфраструктурное развитие, розничная торговля, потребительский рынок, базовая инфраструктура, инфраструктурные услуги.

PROBLEMS OF INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT OF RETAIL TRADE: INTERNATIONAL EXPERIENCE

Bygrimenko R.

By using a systematic approach in this article a system-integrated diagnostics infrastructure base retail development with due regard to the results of analytical studies of trends in retail development in Ukraine and abroad is proposed. The systems approach is implemented in the analysis of retail infrastructure as a subsystem of the consumer market because of consideration of the place and role of commodity exchange processes in macro parameters economic development; the role of small businesses that provide the processes and functions of infrastructural and interests.

The paper analyzed the key parameters of the retail segment in Ukraine and in the world, on the basis of comparison of internal and external factors affecting the role of infrastructure

provision in current realities. Based on the analysis of the main problems was the development of basic infrastructure and infrastructure services in the retail trade in the region.

Keywords: *infrastructure development, retail, consumer market, basic infrastructure and infrastructure services.*

Постановка проблеми. Основним напрямом розвитку економіки України на найближчу перспективу є підвищення рівня якості життя і комплексна модернізація ключових секторів національної економіки, включаючи споживчий ринок, який тісно взаємодіє зі всіма галузями, що входять в інфраструктуру ринку. У зв'язку з цим, перед споживчим ринком і його суб'єктами постає низка важливих проблем, серед яких слід виділити основні:

- недостатня ефективність державного регулювання;
- край нерівномірне використання нових форматів торгівлі і способів обслуговування населення;
- недостатній рівень розвитку регіональної інфраструктури оптової і роздрібно торгівлі;
- низька привабливість окремих територій унаслідок неефективних форм конкурентної взаємодії, кооперації і інфраструктурного забезпечення;
- дефіцит професійних кадрів і відсутність ефективно взаємодії з суб'єктами інфраструктурної підсистеми регіонального споживчого ринку; проблеми, пов'язані з розвитком малого торгового бізнесу і суб'єктів інфраструктури територій.

Зростання ролі товарообмінних процесів і їх ускладнення в нових соціально-економічних умовах розвитку суспільства, підсилені розширенням масштабів економічної кризи, обумовлює істотне підвищення уваги до *інфраструктурної підсистеми розвитку споживчого сектора*, його макросегментів – оптової, роздрібно торгівлі і громадського харчування. Особливої значущості набуває аналіз зарубіжного досвіду подолання регіональних диспропорцій в розвитку споживчого сектора і підсистеми надання інформаційних, консалтингових, логістичних, комунікаційних послуг. Особливої гостроти набуває проблема пошуку балансу в структурі підсистем розвитку споживчого сектора, оцінки перспективності інфраструктурних програм і розробка концептуальної моделі інфраструктурного забезпечення розвитку торгівлі в окремому регіоні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні системні підходи, принципи, концепції й моделі *інфраструктурних досліджень в умовах споживчого сектору*, які запропоновано в роботах В.В. Апопія [1], Я.А. Гончарука, С.М. Лихолата, А.Г. Мокроносова, А.І. Кузнецової, І.В. Трегубовича, Л.Г. Саркісяна і інших, можуть бути використані як базові при обґрунтуванні концептуальних основ і прикладних аспектів інфраструктурного розвитку окремих підприємств, галузей та секторів економіки. Визнаючи цінність виконаних досліджень, слід визнати, що зростання ролі і значення торгівлі в ринковій економіці вимагає переосмислення теоретико-методологічних основ її інфраструктурного забезпечення, розробки нових методичних підходів до формування концептуальної моделі розвитку споживчого сектора з урахуванням системних взаємозв'язків в підсистемі інфраструктурного забезпечення. Цими обставинами обумовлений вибір напряму даного дослідження.

Мета статті. Метою даного дослідження є систематизація зарубіжного досвіду інфраструктурного забезпечення розвитку споживчого сектора і його макросегментів шляхом глибокого аналізу тенденцій, перспектив і сценаріїв розвитку споживчого сектора. Результатом такої систематизації постає системна база дослідження інфраструктурного розвитку споживчого ринку.

Основні результати дослідження. Сектор торгівлі, як правило, є кінцевою ланкою будь-якого виробничого ланцюга, а відповідно саме від широти і різноманітності каналів, а також рівня їх розвитку залежать ефективність, обсяги і швидкість товарообмінних процесів. Таким чином, стимулюючи якісний розвиток споживчого сектора, держава може сприяти створенню необхідних умов для просування товарів різних галузей, що позитивно позначиться на економіці країни в цілому.

Розвиваючись і бажаючи збільшувати власну ефективність, торгові організації прагнуть до скорочення витрат, у тому числі і на продукцію, що поставляється, зростання показників комерційної ефективності. Все це приводить до посилювання вимог для постачальників і виробників, які в даній ситуації опиняються вимушеними знаходити шляхи підвищення власної продуктивності і ефективності. Подібні тенденції стимулюють інноваційну активність у виробничих процесах і, як наслідок, сприяють модернізації національної економіки в цілому. При цьому необхідно враховувати, що ефект зростання продуктивності і ефективності по всьому ланцюжку можливий тільки при достатньо сильному і консолідованому рівню операцій в системі роздрібної торгівлі.

На сектор торгівлі доводиться більше 63% обороту малих підприємств України. Саме малі і середні торгові підприємства часто першими починають продажі нових товарів, виробники яких ще не досягли необхідного масштабу для створення широкої дистрибуції і виходу в роздрібні мережі. Таким чином, наявність достатньої кількості малих і середніх торгових підприємств і їх висока якість стимулюють інноваційну активність в країні.

Наявність достатньої кількості торгових площ різноманітних форматів забезпечує географічну доступність товарів для населення, тобто можливість придбати товар, витративши розумний час і інші ресурси на діставання доступу до нього. Рівень забезпеченості населення торговими площами сьогодні входить до числа індикаторів, що відображають якість життя в тому або іншому регіоні. Розвинена і високо ефективна торгівля, диктуючи високі стандарти якості постачальникам і виробникам, фактично виступає учасником сфери контролю за якістю продукції, що потрапляє до споживачів, і, таким чином, здатна забезпечити позитивний внесок в боротьбу держави за безпеку здоров'я і життя населення. Різноманітність каналів торгівлі також дозволяє забезпечити і необхідну різноманітність асортиментних позицій, запропонованих споживачеві [2, с. 28-37].

Аналіз міжнародного досвіду розвитку роздрібної торгівлі [4-7] демонструє схожі тенденції в багатьох, як розвинених, так і таких, що розвиваються країнах. Із загальним економічним зростанням спостерігаються високі темпи зростання світового роздрібного обороту і, в першу чергу, за рахунок випереджаючих темпів зростання країн, що розвиваються. У зв'язку з новими технологічними розробками і інноваціями в процесах обслуговування підвищується продуктивність роздрібної торгівлі.

У відповідь на конкуренцію, що посилюється, і глобалізацію підвищується рівень консолідації сектора. У відповідь на зміну споживчих переваг і вимог до асортименту, якості

і доступності продукції, що надається підприємством, збільшується частка сучасних форм торгівлі. Роста значущість роздрібно торгівлі як чинника економічного розвитку держави і підвищення його конкурентоспроможності і джерела масової зайнятості (рис. 1). Сектор торгівлі визнаний в багатьох країнах що виконує важливу економічну і соціальну роль.

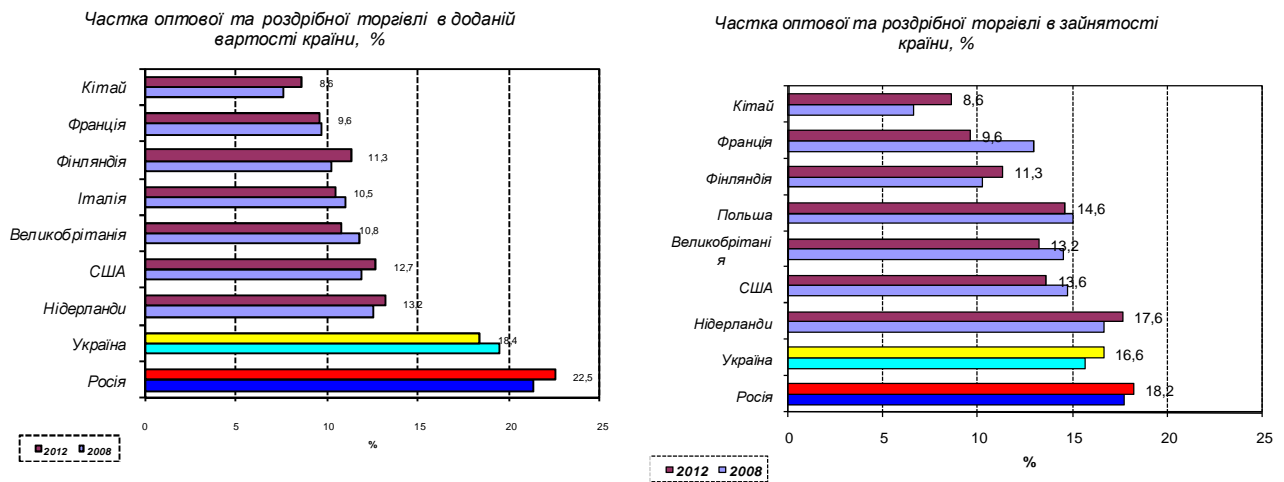

Рис. 1. Частка торгівлі у ВВП і зайнятості країн

Джерело: [3; 4; 5; 6; 7].

Основним внеском роздрібно торгівлі в підвищення якості життя населення є підтримка соціальної стабільності і задоволення потреб населення в товарах. Внесок торгівлі в світовий ВВП складає близько 10%, а в загальну зайнятість – до 13%.

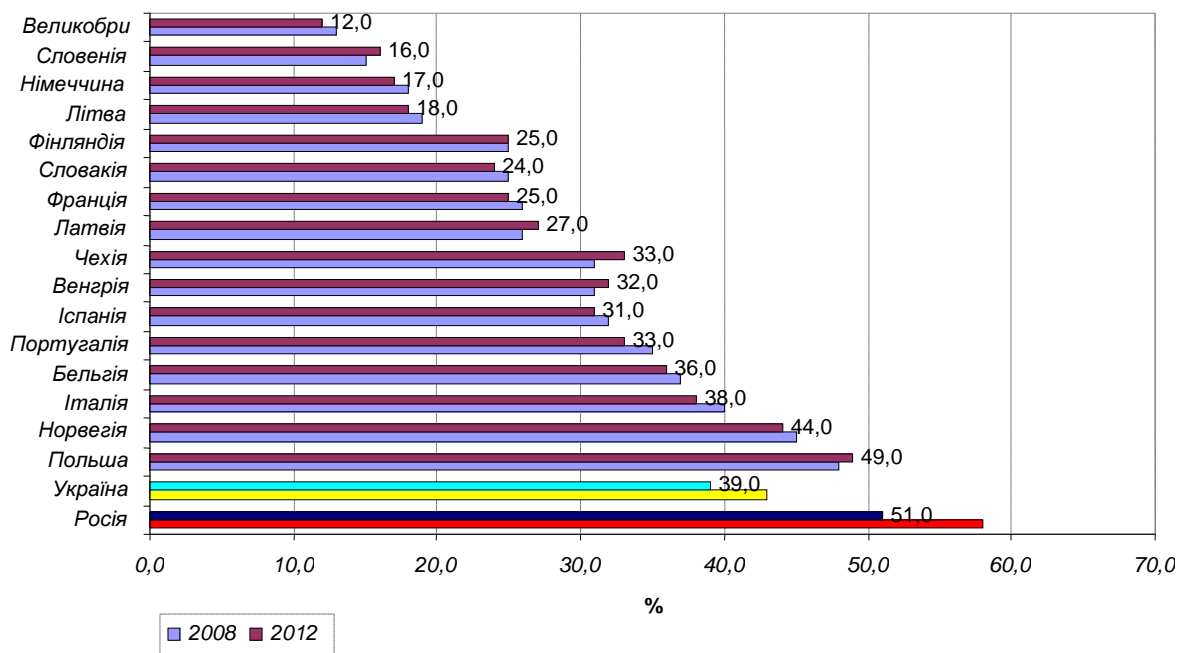

Рис. 2. Частка малого бізнесу в обороті продовольчої роздрібно торгівлі

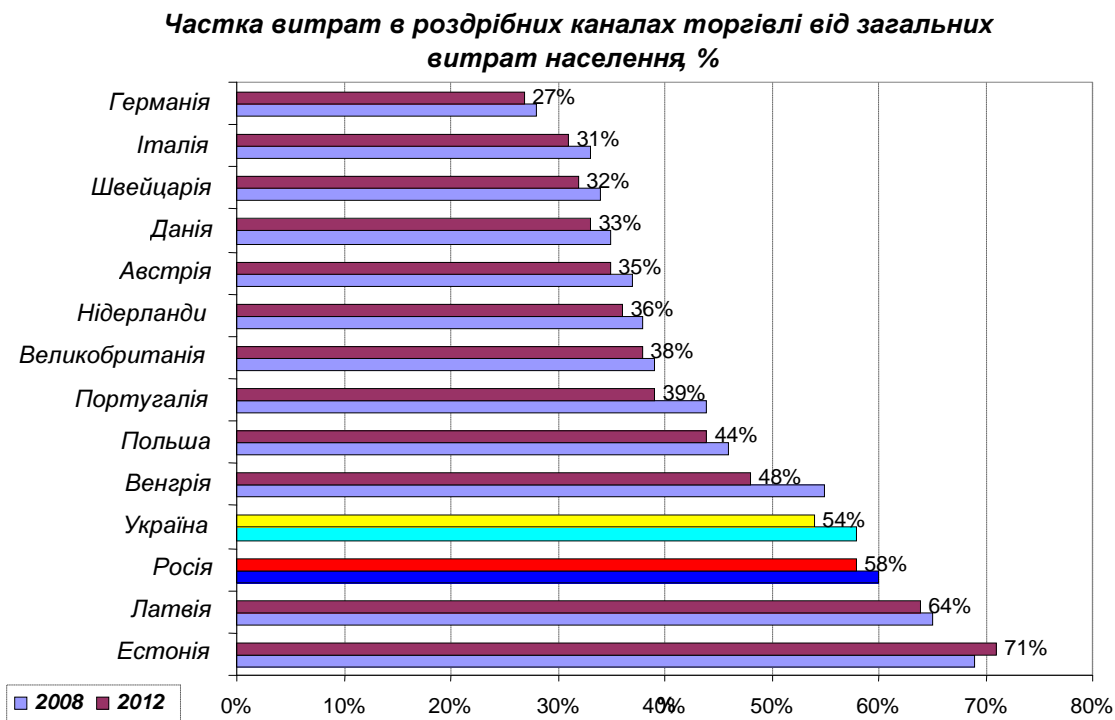
Джерело:[3; 4; 7]

Торгівля стимулює економічний розвиток держави і зростання зайнятості, розвиток малого бізнесу і національних виробників, стимулює притоку іноземних інвестицій і підвищення ефективності і продуктивності. У різних країнах малий бізнес забезпечує значущу частку обороту сектора торгівлі. Треба зазначити, що саме малі підприємства створюють основу інфраструктурного забезпечення процесу нормального функціонування роздрібною торгівлі як макросегменту споживчого ринку.

Також роль малих підприємств та їх кооперативних утворень – основа для модернізації базової інфраструктури роздрібною торгівлі в регіонах. Шляхом посилення уваги з боку держави до проблем комунікаційного розвитку та структуризації завдань конкурентного розвитку ринку комунікаційних ІТ-послуг можна активізувати процеси подолання регіонального дисбалансу в розвитку споживчого ринку в окремих регіонах.

Основною соціальною метою розвитку торгівлі є надання споживачам широкого асортименту якісної, доступної продукції. Унаслідок глобалізації і інтернаціоналізації економіки, а також зростання доходів населення підвищуються вимоги споживачів до якості послуг, що надаються, асортименту і якості продукції, що надається. Частка витрат населення на споживчі товари згідно міжнародному досвіду може досягати майже 70% (рис. 3).

Роль малого бізнесу важко переоцінити, з урахуванням існуючих проблем розвитку ринку інфраструктурних (логістичних, інформаційних, комунікаційних, посередницьких, фінансових, інвестиційних, маркетингових та ін.) послуг. Також не вирішеною лишається проблема конкурентної взаємодії між суб'єктами інфраструктурного призначення, можливостями кооперації та координації діяльності щодо сприяння мережного розвитку роздрібних операторів в окремих регіонах.

Рис. 3. Частка витрат населення в роздрібних каналах торгівлі від загальних витрат

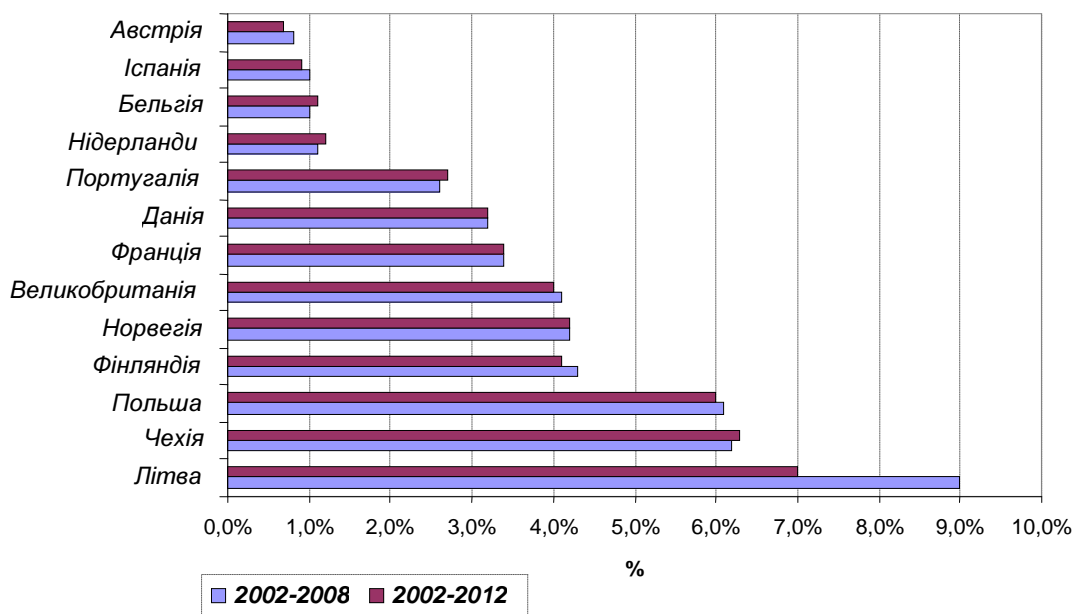
Джерело: [3; 4; 7]

Загальносвітовий оборот сектора роздрібної торгівлі зростав з 2005 року із середнім темпом в 8,3% (з урахуванням інфляції). У 2008 році оборот світової роздрібної торгівлі досяг 14,5 трлн. доларів США.

Одніми з найбільш гострих проблем, що перешкоджають розвитку споживчого сектора в Україні, є недостатньо розвинена інфраструктура, а саме нерозвиненість торгової інфраструктури в Україні в порівнянні із зарубіжною, непристосованість інфраструктури, створеної до 1990-х років, для здійснення сучасних форм торгівлі, недостатні темпи і обсяги будівництва нових торгових площ. Під інфраструктурою в даному випадку розуміються не тільки базові інфраструктурні об'єкти, такі як дороги, порти, склади, торгові об'єкти, мережі електропостачання, але і *інфраструктура послуг* для сектора торгівлі, що включає наявність необхідної кількості високо розвинених логістичних компаній, дистриб'юторів і оптових постачальників, сертифікуючих і ліцензуючих організацій, компаній, що працюють на рекламному ринку, освітніх установ.

Роздрібна торгівля в своєму розвитку проходить через декілька етапів, кожен з яких має свої особливості і чинники успіху, характеризується різними темпами зростання, характером і ступенем конкуренції, якістю і асортиментом послуг, що надаються. Так, наприклад, частка сучасних форматів торгівлі загалом роздрібному обороті широко варіюється від країни до країни. У найбільш розвинених країнах вона вже перевершує 70%.

Середньорічні темпи росту обігу роздрібної торгівлі %

Рис. 4. Темпи зростання обороту роздрібної торгівлі

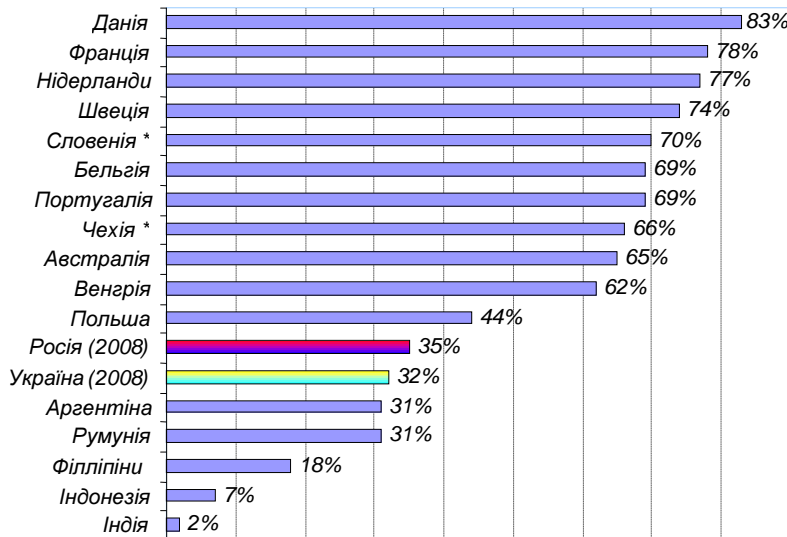
Джерело:[3; 4; 7]

В цілому, роздрібну торгівлю в розвинених країнах можна охарактеризувати високим ступенем консолідації, високою часткою сучасних форматів в загальному обороті, часткою видалених каналів продажів, що росте. Роздрібна торгівля виконує важливі економічні і

соціальні функції, підтримуючи високий рівень життя населення, зайнятості, розвиток малого бізнесу і економічний розвиток держав.

Частка сучасних форматів торгівлі в продовольчому роздрібі % (обсяги продажів), 2012 р.

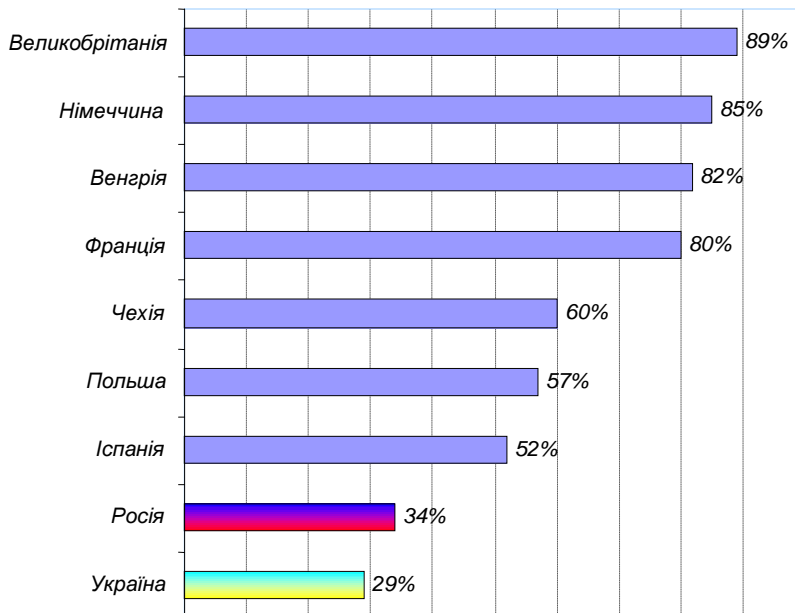
**формати кешкеррі, гіпермаркети, супермаркети, дискаунтери

* оцінка за нижньою межею

А)

Частка сучасних форматів в обігу непродовольчої роздрібної торгівлі, % 2012 р.

Б)

**Рис. 5. Частка сучасних форматів в обороті роздрібної торгівлі
А) в продовольчому сегменті; Б) в непродовольчому сегменті**

Джерело: [3; 4; 5; 7]

Рівень розвитку самого сектора торгівлі визначається низкою чинників, серед яких найбільш важливі наступні: рівень добробуту населення; чисельність населення; щільність населення; доступність і вартість фінансових ресурсів; *розвиток базової інфраструктури і інфраструктурних послуг* (логістичних, будівельних і ін.). Саме ці чинники визначають обсяг платоспроможного попиту і рівень витрат на формування пропозиції у сфері роздрібно торгівлі, які обумовлюють інвестиційну привабливість сектора і, отже, швидкість його розвитку.

Окрім вказаних п'яти чинників, також важливими є: визначеність структури споживчих переваг, позитивні очікування населення щодо економічної ситуації в країні, стабільність економічної ситуації. Останні чинники визначають обсяг споживчих витрат, структуру споживчих витрат і рівень інвестиційних планів. До проблем в області інфраструктури послуг відносяться і слабкі господарські зв'язки між виробниками і організаціями торгівлі; недостатній рівень розвитку кооперації; наявність великого числа посередників між невеликими виробниками і невеликими торговими організаціями.

У тому, що стосується стану базової інфраструктури, всі учасники ринку відзначають її гостру нестачу. Основний неспокій у торгових організацій всіх товарних сегментів викликає низька забезпеченість дорогами багатьох населених пунктів, їх вкрай незадовільний стан. Така ситуація не дозволяє у визначений термін і в достатній кількості здійснювати постачання товарів багатьох регіонів, порушує процес товарообміну між регіонами, тісно зв'язаними торговими відносинами, створює загрозу дефіциту і приводить до зростання цін на окремі групи товарів. В деяких випадках високі витрати на доставку приводять до того, що утримувати торгові точки в деяких районах країни стає економічно недоцільним, що знижує забезпеченість населення торговими площами, погіршує якість життя і збільшує навантаження на державний бюджет.

Аналогічно складається ситуація і з складськими площами. Для таких товарів, як продукти харчування, що вимагають особливих умов зберігання, проблема відсутності складів приводить до тих же наслідків, що і низька забезпеченість дорогами. Проблемою є також непрозорість процедури отримання землі і дозволів на будівництво торгових і логістичних об'єктів. Місцеві власті часто затягують видачу земельних дозволів через корупційні причини (перешкода виходу на ринок конкурентів для місцевих компаній, в яких представники влади мають особисту зацікавленість; вимога хабарів).

Навіть у разі отримання землі і дозволу на будівництво, проблемою є підключення торгового або логістичного об'єкту до комунікацій. Часто підведення комунікацій доводиться самотійно здійснювати компаніям, що будують об'єкт, що може приводити до подорожчання вартості будівництва до 3-х разів. Така ситуація істотно знижує інвестиційну привабливість галузі і гальмує будівництво нових торгових і логістичних об'єктів, їх відповідність світовим нормам і стандартам. У числі чинників, що перешкоджають розвитку сектора торгівлі можна відзначити і слабо розвинену *інфраструктуру послуг*. Відсутність на ринку значної кількості логістичних компаній, здатних запропонувати якісні послуги, ефективно конкурувати між собою також уповільнює розвиток сектора торгівлі, оскільки вимушує багато комерційних організацій інтегруватися в логістику. Представники сектора торгівлі електронікою і побутовою технікою відзначають як одну з проблем високу концентрацію ринку реклами.

Шляхом виділення низки чинників, які суттєво впливають на процеси розвитку торгівлі з урахуванням інфраструктурної складової запропонуємо системно-інтегровану базу діагностики інфраструктурного розвитку роздрібно торгівлі (рис. 6).

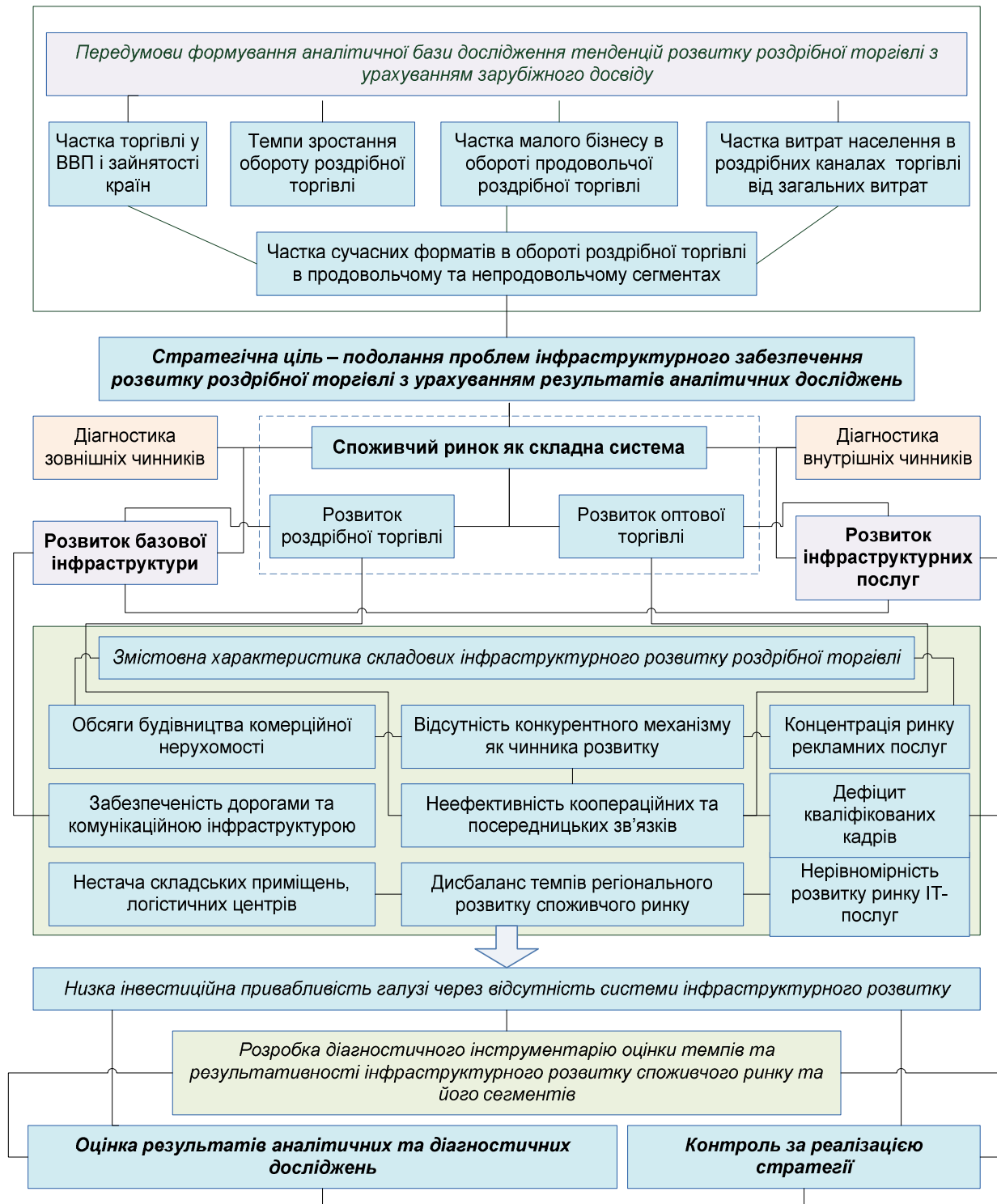

Рис. 6. Системно-інтегрована база діагностики інфраструктурного розвитку роздрібно торгівлі (авторська розробка)

Особливу увагу треба звернути на змістовну характеристику складових інфраструктурного розвитку роздрібної торгівлі, яка відображає проблематику розвитку базової інфраструктури, розвиток інфраструктурних послуг та проблеми, які непрямим чином пов'язані з основними макросегментами споживчого ринку – роздрібною та оптовими ланцюгами.

Відсутність стійких прямих господарських зв'язків між виробниками і організаціями торгівлі (особливо, невеликими локальними гравцями); недостатній рівень розвитку кооперації серед малих виробників і малих організацій торгівлі; наявність великого числа посередників також наголошуються представниками малого і середнього бізнесу, як у виробничій, так і в торговій сфері.

Більшість учасників сектора торгівлі відзначають низький рівень підготовки персоналу для торгових організацій. Дефіцит / недостатня кваліфікація кадрів наголошується на всіх рівнях, в т.ч. торгові компанії відзначають необхідність перенавчання співробітників середньої ланки – випускників факультетів вузів, які готують за товарознавчими спеціальностями. Ключовими чинниками дефіциту співробітників низької кваліфікації є соціальна не престижність робочих професій в торгівлі, низькі зарплати і відсутність соціальних гарантій.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Таким чином, шляхом використання системного підходу нами запропоновано системно-інтегровану базу діагностики інфраструктурного розвитку роздрібної торгівлі на основі врахування результатів аналітичних досліджень тенденцій розвитку роздрібної торгівлі в Україні та світі. Системний підхід реалізовано при аналізі *інфраструктури роздрібної торгівлі* як підсистеми споживчого ринку через врахування місця і ролі товарообмінних процесів в макропараметрах економічного розвитку (ВВП, зайнятість); ролі малих підприємств, що забезпечують процеси і функції інфраструктурного характеру, а також інтересів населення, яке має потреби, що не володіють властивістю взаємозамінності і певною мірою зумовлені місцем проживання. Використання принципів ат інструментів діагностики в умовах інфраструктурного забезпечення розвитку роздрібної торгівлі можна вважати напрямом подальших ґрунтовних розробок на основі синтезу системного, синергетичного та процесного підходів.

1. Анопій В.В. *Внутрішня торгівля та АПК України: ефективність взаємодії* : [монографія] / В. В. Анопій. – Львів: Вид-во Льв. комерц. акад., 2007. – 350 с.

2. Инишаков О.В. *Инфраструктура рыночного хозяйства: системность исследования* / О.В. Инишаков, Е.Г. Русакова // *Вестн. С.-Петербур. ун-та.* – 2005. – Сер. 5. – Вып. 2. – С. 28-37.

3. *Роздрібна торгівля в Україні у 2012 році [Електронний ресурс]* // Державна служба статистики. – К., 2013. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.

4. *Статистический сборник «Торговля в России. 2013».* – М.: Росстат, 2013. – 511 с.

5. *A Turning Point for the Service Sector in Thailand [Електронний ресурс]* // *Asian Development Bank, Philippines.* – 2013. – No. 353. – Режим доступу: <http://www.adb.org/publications/turning-point-service-sector-thailand>.

6. *Monthly & Annual Retail Trade* [Електронний ресурс] // *US Census Bureau [U.S. Federal Statistical System]*. – Washington, 2014. – Режим доступу: <http://www.census.gov/retail/index.html#arts>.

7. *PEEIs in focus – A summary for the retail trade turnover and volume of sale indices – 2006 edition* [Електронний ресурс] // *Eurostat [Directorate-General of the European Commission]*, Luxembourg: *Publications Office of the European Union*. – 2012. – 46 pp. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/product_code=KS-RA-12-011.